

Културни възприятия в българските образователни институции: основни и средни училища

Деана Атанасова

Факултет по журналистика и масова комуникация
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

DOI: <https://doi.org/10.58894/AJSF2527>

Абстракт. Образът на етническия друг в България принципно е негативен. Причините за това се търсят в недостатъчната информираност и въздействието на медийната среда. Съществува крещяща нужда от обговаряне на темата за етнокултурната класна стая в обществото и нарастваща потребност от проучване на въпроса за педагогическите мултикултурни нагласи и интеркултурна компетентност. Анализирани са резултатите от собствено емпирично проучване, проведено през 2023 г.

Ключови думи: етнос, другост, мултикултурен клас, интеркултурна компетентност, комуникация, нетолерантност, стереотипи

Живеем във времето на доктрината на културното многообразие. Политическите доктрини се опират на тези нови тенденции и започват постепенно да изграждат разбиране за проблемите, свързани с толерантността, приобщаването на другостта и утвърждаване на разнообразието. Независимо от усилията и поетия политически ангажимент обаче може да се каже, че процесите към интеграция на малцинствените групи в българското общество не са решени и се стига до стигматизиране и сегрегация. За решаването на тези проблеми ръце са си подали всички обществени институции, но образователните са по-чувствителни и за кадровия състав, работещ в мултикултурен клас, това е истинско предизвикателство.

Целта на публикацията е проучване на нагласите на педагогическите кадри в образователните институции в посока степен на опознаване на мнозинството и малцинството и доколко принципите на западното мултикултурно образование са успешно приложени у нас. Темата засяга социалната чувствителност на страните в интеракцията. Известно е, че групите в институцията влизат в определени

взаимоотношения, личностно зависими са и се определят от възрастови, полови и етнически особености на участниците.

Българското училище не е готово в достатъчна степен да посрещне и приеме различието. Болшинството от преподавателите са представители на основния етнос – мнозинството, а също и програмите на МОН са ориентирани към културните кодове на мнозинството. Преподавателите пък, работещи в мултиетнически училища в малки населени места, имат и допълнително натоварване, свързано с физическите параметри на средата за обучение.

Анкетата е проведена в три града. Разработена е за педагогическия състав в системата на образованието (ОУ, СУ). Тя изследва нагласите в комуникацията в мултикултурния клас. Респондентите са 144. Данните са снети от педагогическите състави от следните училища – СУ „Отец Паисий“, гр. Куклен, СУ „Димчо Дебелянов“, гр. София, ОУ „Гео Милев“, гр. Пловдив, ОБУ „Пенчо Славейков“, гр. Пловдив, ОУ „Виктория и Крикор Тютюнджян“, Пловдив, без ограничение в ползването на личен или служебен акаунт. Резултатите от проведените анкети представляват една моментна снимка, свързана с установяването на предразсъдъчна рамка и социалната дистанция в живот в условия на различия. Те спомагат да се проследи развитието на чувствителността към собствените стереотипи спрямо носителите на някои малцинствени етноси. На места отговорите са обединени с multiple questions, което води до надхвърляне на 100% – причината е, че информантите са давали повече от един отговор. Отговорите сочат тенденции на определени места, но не на всички и не са статистически определени като представителни. Разликите между google forms графиките и статистическия анализ всъщност не са разлики в цифри, а разлики в разпределения, тъй като голяма част от резултатите са комбинирани.

Анкетата, която касае служителите в системата на образованието, включва затворени и отворени въпроси. Техните отговори са категоризирани от трима експерти в условията на съгласуваност от 2/3.

Въпрос „Можете ли да посочите пречки (поне две), които стоят пред учениците от малцинствени етноси в процеса на приобщаването им?“

Даваните отговори от страна на служителите попадат в следните категории:

- **Социалнопсихологически** – расизъм, предразсъдъци (от съученици и учители), култура, начин на живот (семейството не говори български, лош пример, не познава културата, нацията, ниско образование на родителите, неприобщеност, ценностна система, отхвърляне от съученици);
- **Трудности в комуникацията** (невладеене на официалния език, билингвизъм);
- **Слаба мотивация, незаинтересованост;**
- **Не мога да посоча;**
- **Незачитане на авторитети, лоша дисциплина;**
- **Безотговорност към учебния процес** (отсъстват от час, не ги пускат...);
- **Религия;**
- **Системни проблеми** (лошо приобщаване, неподходящ материал в учебници и т.н.);
- **Няма пречки.**

Въпрос „Лично Вие как бихте се справили с надмогване на отрицателните стереотипи в мултикултурната класна стая? Моля, опишете поне две стратегии.“

Даваните отговори от страна на педагозите попадат в следните категории:

- **Не посочва;**
- **Индивидуален подход** (разговор с ученик, връзка с ученик, индивидуални задачи, разяснения);
- **Разговор с учениците;**
- **Родителска среща;**
- **Педагогическа работа с ученици – натрупване на знания за етнос** (групова работа, планиране на общи празници, разпределение на учениците спрямо взаимодействие с различни етноси, неизползване на език на омразата и преподаване на чуждите ценности, адаптиране на материала);

- Педагогическа работа с родители;
- Работа със слабите ученици;
- Системата да се справи;
- Санкции;
- Не подкрепям – те са виновни.

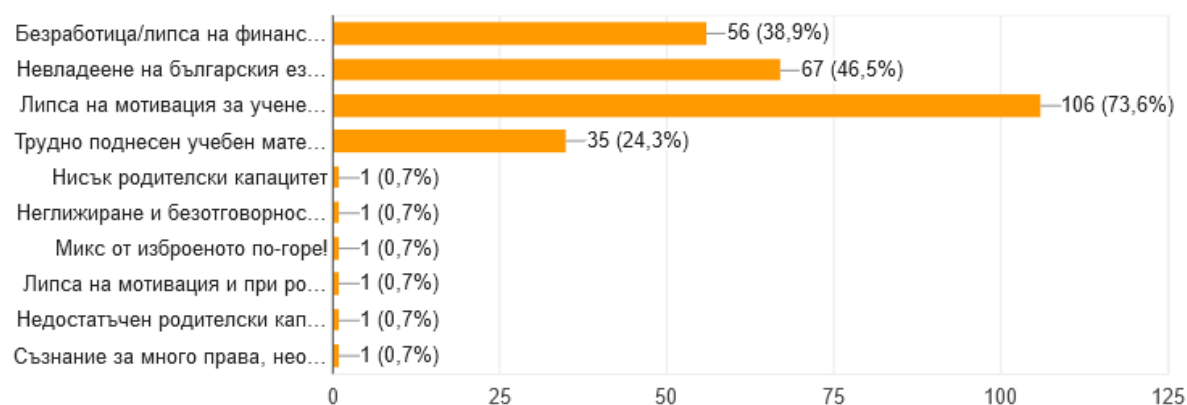
Въпрос „Кои от изброените фактори според Вас влияят най-много за ранното отпадане на учениците от малцинствата:”

Даваните отговори от страна на служителите попадат в следните категории:

- Безработица;
- Невладеене на език;
- Липса на мотивация за учене;
- Труден учебен материал;
- Нисък родителски капацитет.

Кои от изброените фактори според Вас влияят най-много при ранното отпадане на учениците от малцинствата:

144 отговора

Фигура 1

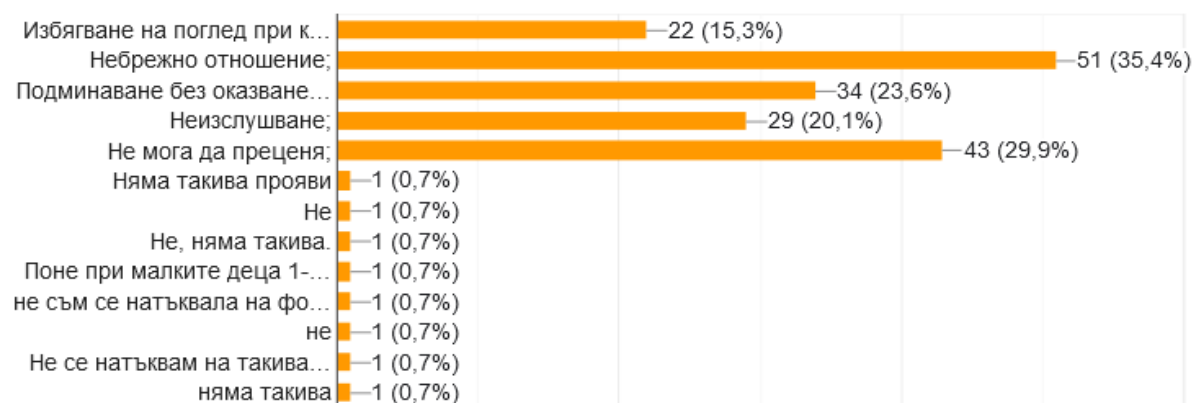
Въпрос „Натъкват ли се на някои от формите на неприемане на ученици от малцинствени етноси от изброените по-долу? Можете да отбележите повече от един отговор.”

Даваните отговори от страна на служителите попадат в следните категории:

- **Подминаване без оказване на внимание;**
- **Небрежно отношение;**
- **Не мога да преценя;**
- **Избягване на поглед при комуникационен процес;**
- **Неизслушване;**
- **Няма такива.**

Натъквате ли се на някои от формите на неприемане на ученици от малцинствени етноси от изброените по-долу? Можете да отбележите повече от един отговор.

144 отговора

Фигура 2

Въпрос „Откривате ли ползи в интеракциите между учениците и родителите от различни етнически групи при смесеното обучение?“

Даваните отговори от страна на служителите попадат в следните категории:

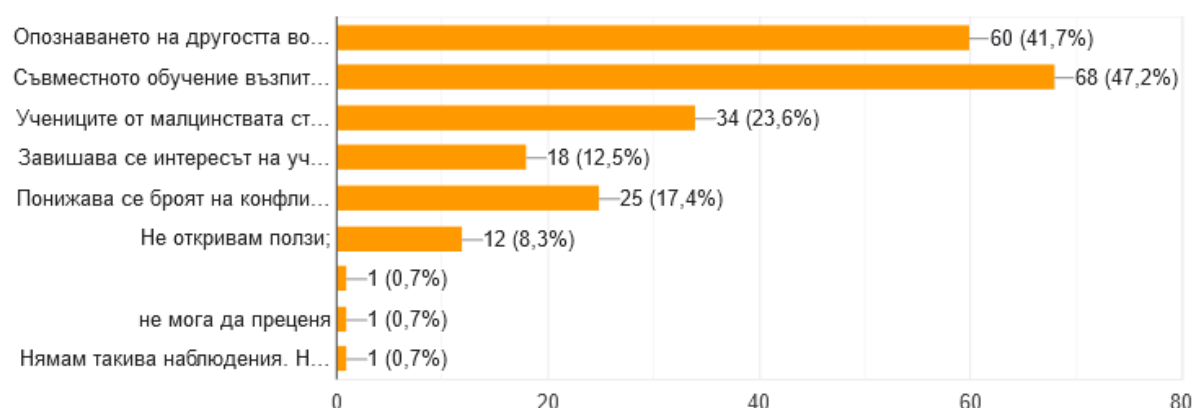
- **Учениците от малцинствата стават по-уверени и по-успешно се социализират;**

- **Опознаването на другостта води до по-голяма цивилизованост и надмогване на страха от непознатата култура;**
- **Съвместното обучение възпитава в дух на толерантност търпимост и уважение към културата и ценностите на другите;**
- **Не откривам ползи;**
- **Понижава се броят на конфликтите както и етническото напрежение;**
- **Завишава се интересът на учениците към образователния процес.**

Откривате ли ползи в интеракциите между учениците и родителите от различни етнически групи при смесеното обучение?

 Kon

144 отговора

Фигура 3

За да бъдат обработени данните е ползван статистически софтуер IBM SPSS Statistics 29. Предвид липсата на количествени данни в анкетата е ползвана единствено дескриптивна статистика със следните анализи:

- **Честотен анализ;**
- **Кръстосани таблици;**
- **Дескриптивна статистика на множество данни (Multiple response).**

ПРОФИЛ НА ИЗВАДКАТА

Въпрос „Пол“

Въпрос „Тип на населеното място, където преподавате:

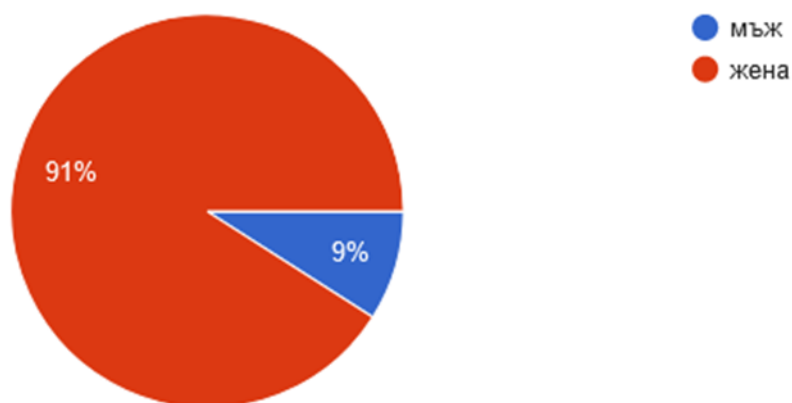
- А) столицата;
- Б) с население над 200 000 души;
- В) от 30 – 100 000 души;
- Г) до 30 хил. души.

Въпрос „Посочете към кой етнос принадлежите“

Разпределение ПОЛ/Населено място и ЕТНОС

Пол:

144 отговора

Фигура 4

Извадката сочи, че болшинството от бенефициентите са представители на нежния пол, а едва 9% са мъже. Предвид малкия процент лица от мъжки пол работата няма да търси различия по пол в даваните отговори.

Таблица 1. Етнос * Населено място * Пол

ПОЛ				НАСЕЛЕНО МЯСТО					Общо
				Столица	Над 200 хиляди	Между 100-200 хиляди	30-100 хиляди	До 30 хиляди	
Мъжки	Етнос	БГ	Брой	1	2	0	2	1	6
			%	16.7%	33.3%	0.0%	33.3%	16.7%	100.0%
		Турски	Брой	0	1	0	1	0	2
			%	0.0%	50.0%	0.0%	50.0%	0.0%	100.0%
		Ромски	Брой	1	0	1	0	0	2
			%	50.0%	0.0%	50.0%	0.0%	0.0%	100.0%
		Еврейски	Брой	0	1	0	0	0	1
			%	0.0%	100.0	0.0%	0.0%	0.0%	100.0%
	Общо		Брой	2	4	1	3	1	11
			%	18.2%	36.4%	9.1%	27.3%	9.1%	100.0%
Женски	Етнос	БГ	Брой	5	50	7	17	29	108
			%	4.6%	46.3%	6.5%	15.7%	26.9%	100.0%
		Турски	Брой	0	0	1	2	2	5
			%	0.0%	0.0%	20.0%	40.0%	40.0%	100.0%
		Еврейски	Брой	1	0	0	0	0	1
			%	100.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	100.0%
		Ромак	Брой	0	0	0	0	1	1
			%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	100.0	100.0%
	Общо		Брой	6	50	8	19	32	115
			%	5.2%	43.5%	7.0%	16.5%	27.8%	100.0%
Общо	Етнос	БГ	Брой	6	52	7	19	30	114
			%	5.3%	45.6%	6.1%	16.7%	26.3%	100.0%

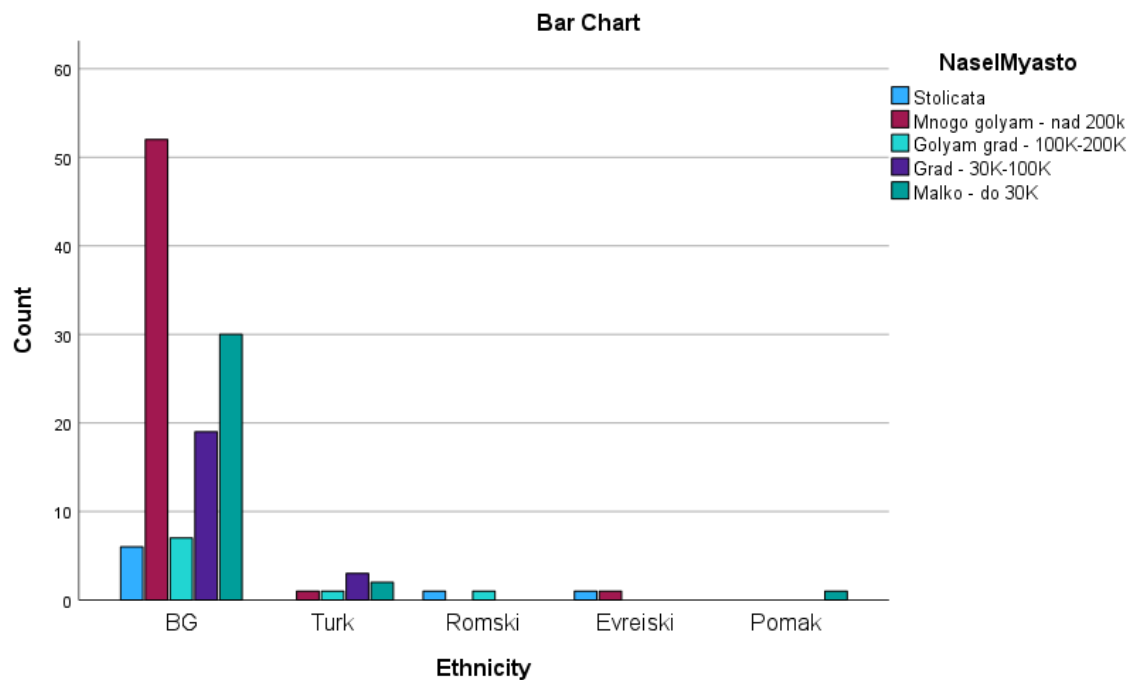
		Турски	Брой	0	1	1	3	2	7
			%	0.0%	14.3%	14.3%	42.9%	28.6%	100.0%
		Ромски	Брой	1	0	1	0	0	2
			%	50.0%	0.0%	50.0%	0.0%	0.0%	100.0%
		Еврейски	Брой	1	1	0	0	0	2
			%	50.0%	50.0%	0.0%	0.0%	0.0%	100.0%
		Ромак	Брой	0	0	0	0	1	1
			%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	100.0	100.0%
	Общо		Брой	8	54	9	22	33	126
			%	6.3%	42.9%	7.1%	17.5%	26.2%	100.0%

Етническото разпределение е следното:

- 90,5% от респондентите се самоопределят като българи;
- 5,6% от респондентите се самоопределят като турски етнос;
- 1,6% от респондентите се самоопределят като роми;
- 1,6% от респондентите се самоопределят като евреи;
- 0,7 % – помак.

Разпределението по градове:

- 42,9% от респондентите в много голям град, над 200 хиляди души;
- 26,2% от респондентите в малко населено място (до 30 хиляди души);
- 17,5% от респондентите в малък град (до 100 хиляди души);
- 7,1% от респондентите са в голям град (между 100 и 200 хиляди души);
- 6,3% от респондентите са в гр. София.

Фигура 5

ВЪЗРАСТОВО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ИЗВАДКАТА

Въпрос „На каква възраст сте?“

Таблица 2

Статистика		
Възраст		
N	Валид.	126
	Липсва	0
Средна		46.6508
Медиана		48.0000
Мода		50.00

Средната възраст на респондентите е 46,6508 годишна възраст, възрастта, която се намира в центъра на разпределението е 48, а най-много лица са на 50-годишна възраст. Дисперсията е посочена в таблицата по-долу.

Таблица 3

ВЪЗРАСТ					
		Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
	26.00	2	1.6	1.6	1.6
	27.00	2	1.6	1.6	3.2
	29.00	6	4.8	4.8	7.9
	30.00	2	1.6	1.6	9.5
	31.00	3	2.4	2.4	11.9
	33.00	2	1.6	1.6	13.5
	34.00	2	1.6	1.6	15.1
	35.00	2	1.6	1.6	16.7
	36.00	3	2.4	2.4	19.0
	38.00	3	2.4	2.4	21.4
	39.00	4	3.2	3.2	24.6
	40.00	4	3.2	3.2	27.8
	41.00	4	3.2	3.2	31.0
	42.00	3	2.4	2.4	33.3
	43.00	3	2.4	2.4	35.7
	44.00	2	1.6	1.6	37.3
	45.00	7	5.6	5.6	42.9
	46.00	3	2.4	2.4	45.2
	47.00	3	2.4	2.4	47.6
	48.00	4	3.2	3.2	50.8
	49.00	4	3.2	3.2	54.0
	50.00	10	7.9	7.9	61.9

51.00	4	3.2	3.2	65.1
52.00	4	3.2	3.2	68.3
53.00	5	4.0	4.0	72.2
54.00	2	1.6	1.6	73.8
55.00	3	2.4	2.4	76.2
56.00	7	5.6	5.6	81.7
57.00	2	1.6	1.6	83.3
58.00	4	3.2	3.2	86.5
59.00	7	5.6	5.6	92.1
60.00	5	4.0	4.0	96.0
61.00	1	.8	.8	96.8
62.00	2	1.6	1.6	98.4
63.00	1	.8	.8	99.2
65.00	1	.8	.8	100.0
Общо	126	100.0	100.0	

Тъй като за проследяването на различията между стойностите в анкетата е важно разпределението да бъде доведено до по-малък брой категории, то същите са изчислени през едно стандартно отклонение наляво и надясно от средната.

По този начин е получена нова променлива с 4 категории, както следва:

1. До 36 годишна възраст (-2SD);
2. 36 ½ годишна възраст до 46 годишна възраст (-1SD);
3. 46 ½ годишна възраст до 56 годишна възраст (+1SD);
4. Над 56 ½ годишна възраст (+2SD).

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ВЪЗРАСТ И СТАЖ

Въпрос „Посочете какъв опит по специалността притежавате?“

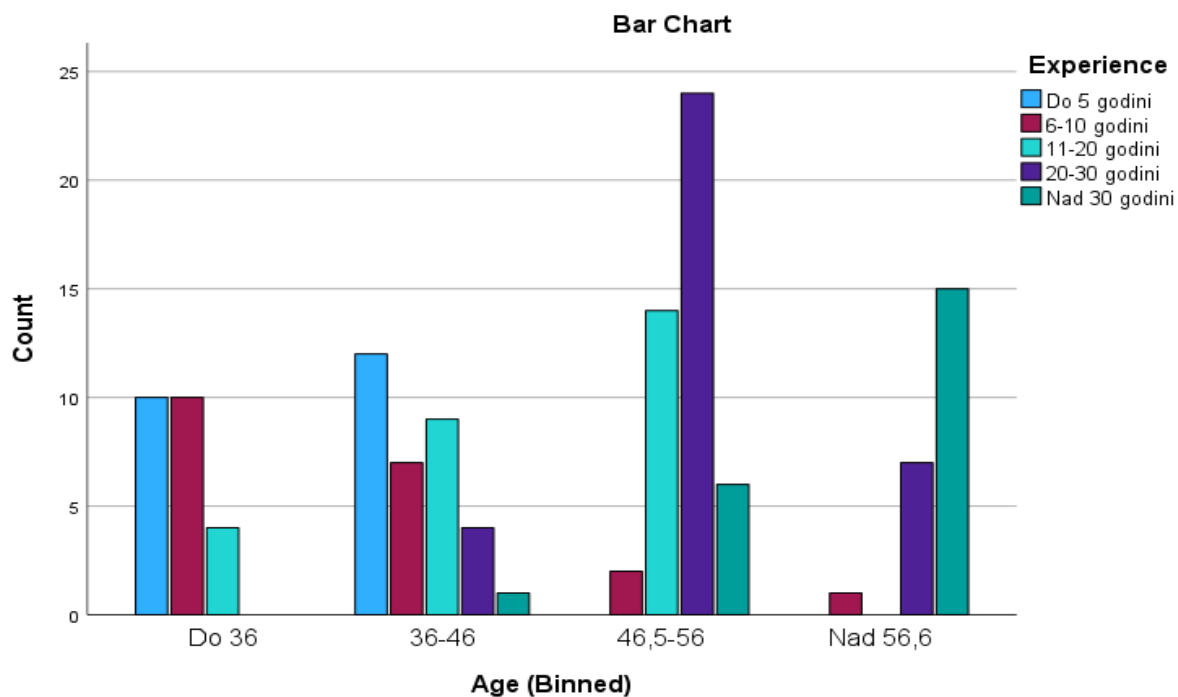
А) до 5 години;

Б) от 6 до 10;

В) от 11 до 20 години;

Г) от 20 до 30 години;

Д) над 30 години."

Фигура 6

Таблица 4

Възраст (Binned) * Опит (Кръстосана таблица)								
			Опит					Общо
			До 5 години	6-10 години	11-20 години	20-30 години	Над 30 години	
Възраст (Binned)	До 36	Брой	10	10	4	0	0	24
		% с възраст (Binned)	41.7%	41.7%	16.7%	0.0%	0.0%	100.0%

	36-46	Брой	12	7	9	4	1	33
		% с възраст (Binned)	36.4%	21.2%	27.3%	12.1%	3.0%	100.0%
	46,5-56	Брой	0	2	14	24	6	46
		% с възраст (Binned)	0.0%	4.3%	30.4%	52.2%	13.0%	100.0%
	Над 56,6	Брой	0	1	0	7	15	23
		% с възраст (Binned)	0.0%	4.3%	0.0%	30.4%	65.2%	100.0%
Общо		Брой	22	20	27	35	22	126
		% с възраст (Binned)	17.5%	15.9%	21.4%	27.8%	17.5%	100.0%

Относно педагогическите специалисти може да се направи изводът, че отношението стаж – възраст е логично и правилно разпределено. Колкото по-висока е възрастта на педагогическите специалисти, толкова повече е и техният стаж.

Въпрос „Посочете заеманата от Вас длъжност в образователната институция:

А) начален педагог;

Б) учител по конкретен предмет;

В) възпитател в ЦДО;

В) педагогически съветник;

Г) психолог."

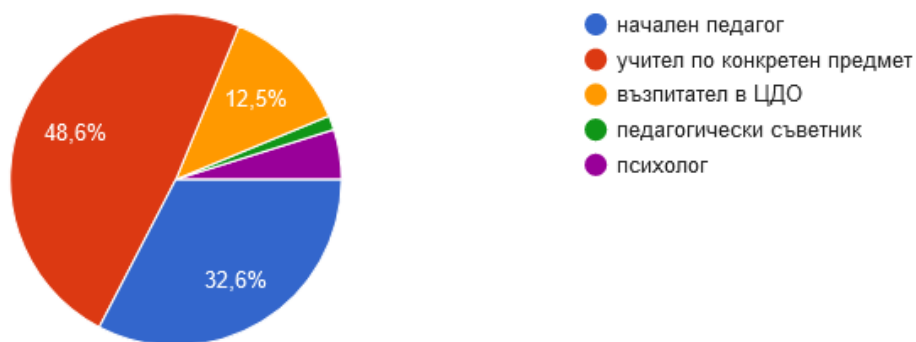
Разпределение по стаж и тип педагогически специалист

Таблица 5

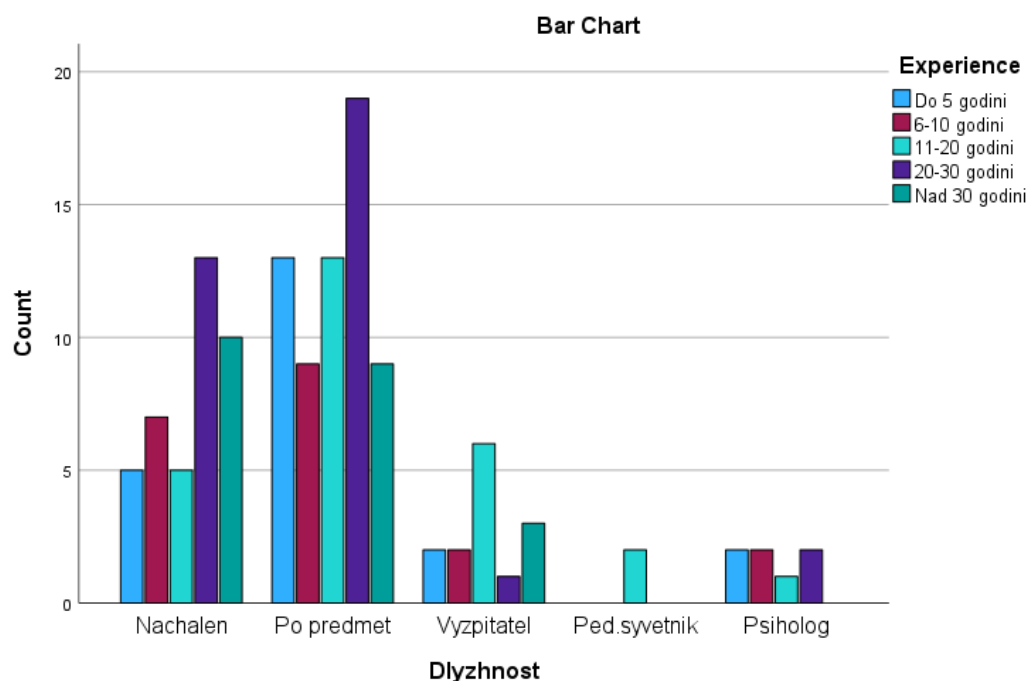
Длъжност * Опит (Кръстосана таблица)								
			ОПИТ					Общо
			До 5 години	6-10 години	11-20 години	20-30 години	Над 30 години	
Длъжност	Начален	Брой	5	7	5	13	10	40
		% с длъжност	12.5%	17.5%	12.5%	32.5%	25.0%	100.0%
	Предмет	Брой	13	9	13	19	9	63
		% с длъжност	20.6%	14.3%	20.6%	30.2%	14.3%	100.0%
	Възпитател	Брой	2	2	6	1	3	14
		% с длъжност	14.3%	14.3%	42.9%	7.1%	21.4%	100.0%
	Педаг. съветник	Брой	0	0	2	0	0	2
		% с длъжност	0.0%	0.0%	100.0%	0.0%	0.0%	100.0%
	Психолог	Брой	2	2	1	2	0	7
		% с длъжност	28.6%	28.6%	14.3%	28.6%	0.0%	100.0%
Общо		Брой	22	20	27	35	22	126
		% с длъжност	17.5%	15.9%	21.4%	27.8%	17.5%	100.0%

Посочете заемащата от Вас длъжност в образователната институция:

144 отговора

Фигура 7

Фигура 8

В извадката най-високо представителство заемат началните учители, учителите по предмет и възпитателите. Има 2 педагогически съветници и 7 психолози.

Впечатление прави, че 57,5% от началните учители са с над 20 години стаж. При учителите по предмет е налице по-правилно разпределение на опита. Същото важи и за възпитателите.

Извежда се общата тенденция на застаряване сред педагогическия персонал, като най-явно това се наблюдава в начален етап на образованието. Най-висок дял на млади учители е при учителите по предмет.

Въпрос „По какъв начин изразявате принадлежността си към етноса: (Можете да дадете повече от един отговор)“

- **Това е етносът на моите родители и за мен е естествена приемствеността;**
- **Изучавам с желание езика, традициите, кухнята на своя етнос;**

- **Присъствам на събития, организирани от страна на моя етнос;**
- **Поддържам тесни контакти с родителите на моите ученици от същия етнос;**
- **Друго (пояснете)"**

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ВЪПРОСИТЕ С ПОВЕЧЕ ОТ ЕДИН ОТГОВОР

Таблица 6

		Отговори		Процент случаи
		N	Процент	
Израз принадлежност	Етнос на родителите	97	58.1%	80.2%
	Тесни контакти с родителите	13	7.8%	10.7%
	Изучавам с желание традиции	31	18.6%	25.6%
	Присъствам на събития на моя етнос	26	15.6%	21.5%
Общо		167	100.0%	138.0%
a. Group				

Относно въпроса, който обсъжда начина на изразяване на принадлежността, 58,1% от респондентите изразяват етноса си заради това, че той е на техните родители, следвано от изучаването на език и традиции и посещението на събития.

ЕТНОСИ – ИЗРАЗЯВАНЕ НА ПРИНАДЛЕЖНОСТ

Таблица 7

	ИЗРАЗЯВАНЕ НА ПРИНАДЛЕЖНОСТ				Общо
	Етнос на моите родители	Тесни контакти с родители	Изучаване с желание на език и култура	Присъствам на събития на моя етнос	

				на ученици			
Етнос	БГ	Брой	90	11	27	21	111
		% с етнос	81.1%	9.9%	24.3%	18.9%	
	Турски	Брой	6	0	2	3	7
		% с етнос	85.7%	0.0%	28.6%	42.9%	
	Ромски	Брой	1	1	1	2	2
		% с етнос	50.0%	50.0%	50.0%	100.0%	
	Еврейски	Брой	0	1	1	0	1
		% с етнос	0.0%	100.0%	100.0%	0.0%	
Общо		Брой	97	13	31	26	121

От данните е видно, че няма огромни различия, но прави впечатление, че ромите и турците в по-голяма степен посещават събития, които са характерни за техния етнос.

Въпрос „Можете ли да посочите пречки (поне две), които стоят пред учениците от малцинствени етноси в процеса на приобщаването им?“

Таблица 8

		Отговори		Процент случаи
		N	Процент	
Срещани пречки	Социалнопсихологически	56	28.7%	44.4%
	Трудности в комуникацията	60	30.8%	47.6%
	Слаба мотивация	24	12.3%	19.0%

	Не мога да посоча	16	8.2%	12.7%
	Лоша дисциплина	4	2.1%	3.2%
	Безотговорност	18	9.2%	14.3%
	Религия	2	1.0%	1.6%
	Системни проблеми	6	3.1%	4.8%
	Няма пречки	9	4.6%	7.1%
Общо		195	100.0%	154.8%

В най-голяма степен педагогическите специалисти посочват трудности в комуникацията, което е следвано от социалнопсихологическите, слабата мотивация на учениците и безотговорността. 12,7% от дадените отговори са „не мога да посоча“, които са дадени от 8,2% от извадката. Вероятно това е процентът от извадката, които не работят в транскултурна среда.

СПРАВЯНЕТО С ПРОБЛЕМИ

Таблица 9

		Отговори		Процент случаи
		N	Процент	
Справяне с проблеми	Не посочва	56	28.7%	44.4%
	Индивидуален подход	60	30.8%	47.6%
	Разговор с ученици	24	12.3%	19.0%
	Родителска среща	16	8.2%	12.7%
	Педагогическа работа с ученици	4	2.1%	3.2%
	Педагогическа работа родители	18	9.2%	14.3%
	Работа със слаби ученици	2	1.0%	1.6%
	Системата трябва да се справи	6	3.1%	4.8%

	Санкции	9	4.6%	7.1%
Общо		195	100.0%	154.8%
a. Group				

28,7% от респондентите не посочват начини, по които се справят с проблемите, което представлява 44,4% от всички дадени отговори. В най-голяма степен педагогическите специалисти отговарят, че индивидуалният подход е ползван за работа. Следващ ползван подход (19%) е разговор с учениците, 14,3% извършват педагогическа работа с родителите. 12,7% организират родителска работа.

Интересни са 7,1% от отговори, които насочват към санкции, и 4,8%, които насочват отговорността към системата.

Нека разгледаме ключовите точки и тяхното потенциално значение:

Това, че голяма част от извадката не посочват начини за справяне с проблеми: този процент представлява значителна част от анкетираните и може да отразява липсата на ясни стратегии или обучение в областта на мултикултурното образование. Това подчертава потребността от по-добра подготовка и обучение на учителите за работа в такава среда.

Индивидуален подход като основен метод: ползването на индивидуален подход може да е отразяване на разбирането, че всеки ученик е уникален и изисква специфичен подход. Това е особено важно в мултикултурна среда, където различията в културните и социални фонове могат да изискват различни методи на преподаване и взаимодействие.

Разговори с учениците и работа с родителите: тези подходи подчертават значението на комуникацията и сътрудничеството между учители, ученици и родители. Ангажирането на родителите може да бъде особено ефективно в мултикултурни среди, където разбирателството и уважението към различните културни норми и очаквания са ключови.

Санкции и отговорност към системата: малкият процент отговори, насочващи към санкции и отговорност към системата, може да отразява виждането, че проблемите в мултикултурната среда не винаги се решават ефективно чрез наказания или че системата на

образованието не предоставя достатъчно ресурси или насоки за справяне с такива ситуации.

Въпрос „Натъквате ли се на някои от формите на неприемане на ученици от малцинствени етноси от изброените по-долу? Можете да отбележите повече от един отговор.

- **Избягване на поглед при комуникационен процес;**
- **Небрежно отношение;**
- **Постоянен бунт и недоволство от поведението на ученик;**
- **Подминаване без оказване на внимание;**
- **Неизслушване;**
- **Не мога да преценя;**
- **Друго (пояснете)...."**

НАЧИНИ ЗА ПОКАЗВАНЕ НА НЕПРИЕМАНЕТО

Таблица 10

Честота на формите на неприемане				
		Отговори		Процент случаи
		N	Процент	
Форми на неприемане	Подминаване без внимание	31	18.3%	24.6%
	Небрежно отношение	45	26.6%	35.7%
	Не мога да преценя	36	21.3%	28.6%
	Избягване на поглед	21	12.4%	16.7%
	Неизслушване	29	17.2%	23.0%
	Няма такива	7	4.1%	5.6%
Общо		169	100.0%	134.1%

В най-голяма степен е посочвано небрежното отношение. Това може да означава, че педагогическите специалисти може би не отделят достатъчно внимание на нуждите и проблемите, с които се сблъскват учениците от различни етнически групи. Това може да доведе до усещането у учениците, че техните културни идентичности не се ценят или признават в училищната среда, което води и до небрежното им отношение. Небрежното отношение е следвано от невъзможността на педагогическите специалисти да преценят, което ясно показва, че педагогическите специалисти може да нямат необходимите знания или умения да разбират и адресират специфичните нужди и предизвикателства, свързани с мултикултурната среда. Липсата на подходящо обучение и осведоменост относно културната чувствителност може да доведе до неефективно справяне с етническите различия. Подминаването без внимание и неизслушването са форми на неприемане, които подчертават липсата на адекватна комуникация и включване. Своеобразното игнориране на гледни точки или проблеми може да усилва чувството на изолация и маргинализация сред учениците от различни етнически групи.

За да се адресира този проблем, е необходимо да се разработят и приложат стратегии за повишаване на културната осведоменост и компетентност на педагогическите специалисти. Това включва обучение за разбиране и уважение към различията, разработване на ефективни комуникативни умения и създаване на приобщаваща училищна среда, където всички ученици се чувстват ценени и включени. Също така, важно е да се разработят политики и практики, които активно противодействат на дискриминацията и насърчават позитивните взаимоотношения между ученици от различни етнически групи.

Въпрос „Откривате ли ползи в интеракциите между учениците и родителите от различни етнически групи при смесеното обучение? (Можете да посочите повече от един отговор)

- Опознаването на другостта води до по-голяма цивилизованост и надмогване на страха от непознатата култура;***
- Съвместното обучение възпитава в дух на толерантност, търпимост и уважение към културата и ценностите на другите;***
- Учениците от малцинствата стават по-уверени и по-успешно се социализират;***

- **Завишава се интересът на учениците към образователния процес;**
- **Понижава се броят на конфликтите, както и етническото напрежение;**
- **Не откривам ползи;**
- **Друго (посочете)"**

Таблица 11

ПОЛЗИ ОТ ИНТЕРАКЦИИТЕ				
		Отговори		Процент случаи
		N	Процент	
Ползи от интеракции	Малцинствените групи стават по-уверени	31	15.4%	24.6%
	Повишава се цивилизоваността	55	27.4%	43.7%
	Дух на толерантност	62	30.8%	49.2%
	Няма ползи	12	6.0%	9.5%
	По-малко конфликти	24	11.9%	19.0%
	Повишен интерес към образованието	17	8.5%	13.5%
Общо		201	100.0%	159.5%
a. Group				

Ползите от постигнатите интеракции педагогическите специалисти виждат в повишаването на толерантността. Това означава, че когато учениците имат повече възможности да общуват помежду си, те се учат да приемат и уважават различията, което води до по-голяма емпатия и отвореност към различните култури и идентичности. Такива интеракции могат да редуцират предразсъдъците и да спомогнат за създаването на по-приобщаваща образователна среда. От друга страна стои по-високата цивилизованост, който израз се отнася до развитието на по-зрели и уважителни социални взаимодействия между учениците. Това означава, че в контекста на образованието, когато учениците са научени да се уважават и взаимодействат конструктивно с хора от различни култури, те развиват умения за

гражданска отговорност, социална справедливост и мирно съвместно съществуване.

Тези данни подчертават значението на мултикултурното образование и насърчаването на позитивни взаимодействия между ученици от различни етнически и културни групи. Такива инициативи могат да спомогнат за създаването на по-толерантно, разбиращо и уважаващо общество, в което различията са приети и ценени, а не виждани като пречка.

ФОРМИ НА НЕПРИЕМАНЕ

Таблица 12

			ФОРМИ НА НЕПРИЕМАНЕ						Общо
			Подминаване без внимание	Небрежно отношение	Не мога да преценя	Избягване поглед	Неизслушване	Няма такива	
Опит	До 5 години	Брой	3	7	8	8	7	1	34
		% с опит	8.8%	20.6 %	23.5 %	23.5%	20.6%	2.9 %	
		% с Форми неприемане	9.7%	15.6 %	22.2 %	38.1%	24.1%	14.3 %	
	6-10 години	Брой	8	11	5	1	1	1	27
		% с опит	29.6%	40.7 %	18.5 %	3.7%	3.7%	3.7 %	
		% с Форми неприемане	25.8%	24.4 %	13.9 %	4.8%	3.4%	14.3 %	
	11-20 години	Брой	6	10	6	4	7	2	35
		% с опит	17.1%	28.6 %	17.1 %	11.4%	20.0%	5.7 %	
		% с форми неприемане	19.4%	22.2 %	16.7 %	19.0%	24.1%	28.6 %	

	20-30 годи ни	Брой	10	13	8	2	6	2	41
		% с опит	24.4%	31.7 %	19.5 %	4.9%	14.6%	4.9 %	
		% с форми неприемане	32.3%	28.9 %	22.2 %	9.5%	20.7%	28.6 %	
	Над 30 годи ни	Брой	4	4	9	6	8	1	32
		% с опит	12.5%	12.5 %	28.1 %	18.8%	25.0%	3.1 %	
		% с форми неприемане	12.9%	8.9%	25.0 %	28.6%	27.6%	14.3 %	
Общо		Брой	31	45	36	21	29	7	169

- Педагогическите специалисти със стаж между 6 и 10 години най-често идентифицират неприемането като подминаване и небрежно отношение. Това може да се дължи на определен ниво на професионално утвърждаване, при което учителите стават по-чувствителни към тези въпроси, но все още не разполагат с достатъчно опит и умения за ефективно справяне с тях. Подминаването без внимание може да води до чувство на изолация и неразбиране сред учениците от малцинствени групи, докато небрежното отношение може да засилва стереотипите и предразсъдъците.
- Липсата на преценка е по-честа сред учителите с най-малко и най-много стаж (до 5 години и над 30 години). Това може да отразява липсата на опит и необходимите умения за ефективно разбиране и адресиране на межкултурните различия сред по-новите учители, докато при по-опитните учители това може да бъде свързано с устойчивост на промяна или непознаване на съвременните практики в межкултурното образование.
- Неизслушването е по-често отбелязвано сред най-възрастните учители. Това може да се дължи на установени практики и възприятия, които не отчитат в достатъчна степен разнообразието и индивидуалността на учениците. Неизслушването може да доведе до усещане за маргинализация и липса на представителност сред учениците от малцинствени групи.

Тези наблюдения подчертават значението на обучението и професионалното развитие на учителите в областта на интеркултурната компетентност и комуникация. Важно е учителите да

разполагат с необходимите умения и знания, за да могат ефективно да разпознават и адресират различията и да създават диалог и инклузия в образователната среда. Обучението трябва да включва развитие на чувствителност, разбиране на различни културни перспективи, както и стратегии за ефективно комуникиране и сътрудничество с ученици и родители от разнообразни културни среди.

Въпрос „Участвали ли сте в квалификационни семинари за придобиване на знания, умения и отношения в посока работа в мултикултурна класна стая?”

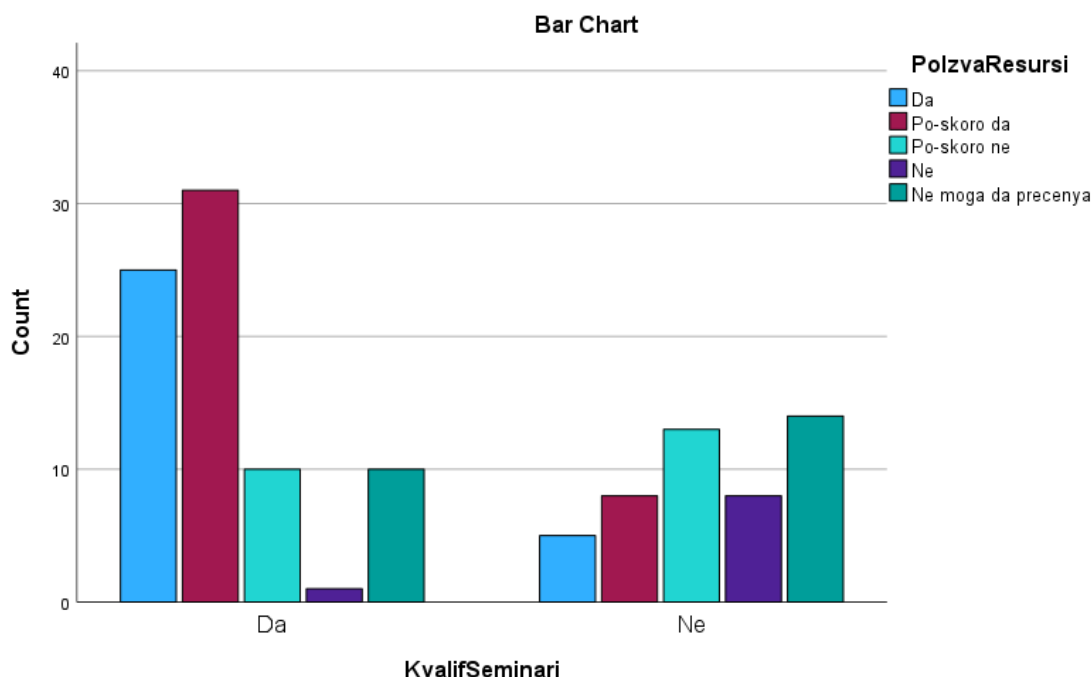
- **Да;**
- **Не.**

ДРУГИ ПРОМЕНЛИВИ

Полза от квалификационни семинари:

Таблица 13

			Ползва ресурски					Общо
			Да	По-скоро да	По-скоро не	Не	Не мога да преценя	
Кв. семинари	Да	Брой	25	31	10	1	10	77
		% с квал.	32.5%	40.3%	13.0%	1.3%	13.0%	100.0%
	Не	Брой	5	8	13	8	14	48
		% с квал.	10.4%	16.7%	27.1%	16.7%	29.2%	100.0%
Общо		Брой	30	39	23	9	24	125
		% с квал.	24.0%	31.2%	18.4%	7.2%	19.2%	100.0%

Фигура 9

Видно от резултатите. Тези, които са били на семинари са 61,6% от всички, те определят семинарите като полезни в по-голяма степен, като по-малкият процент е категоричността към това, че са полезни. Въпреки че категоричната увереност в тяхната полезност е само в рамките на този процент, това подчертава важността на продължаващото професионално развитие и обучение на учителите в областта на мултикултурното образование, но също така сочи към необходимостта от по-ефективни и целенасочени обучителни програми.

Въпрос „В кой от вариантите според Вас биха се намалили сегрегацията и конфликтите в мултикултурната класна стая:

А. Ако се поставят ученици от основния етнос на един чин;

Б. Ако се поставят ученици от различни етноси на един чин.”

Таблица 14

КОЙ МЕТОД РАБОТИ ПО-ДОБРЕ

		Честота	Процент	Валиден %	Кумулативен %
Валид	Различен етнос на един чин	100	79.4	79.4	79.4
	Еднакъв етнос на чин	26	20.6	20.6	100.0
	Общо	126	100.0	100.0	

Изводът, че 79.4% от учителите виждат позитивно съвместното обучение на различни етноси в един клас, докато 20.6% предпочитат разделени по етноси класове, показва различни възгледи относно мултикултурното обучение. Това подчертава, че въпросът за интеграцията на различните етноси в образователния процес е сложен и се нуждае от балансиран подход.

Въпрос „Според Вас по-висок ли е рискът от насилие или тормоз при съвместно обучение на ученици от различен етнически произход?”

Да;

По-скоро да;

По-скоро не;

Не;

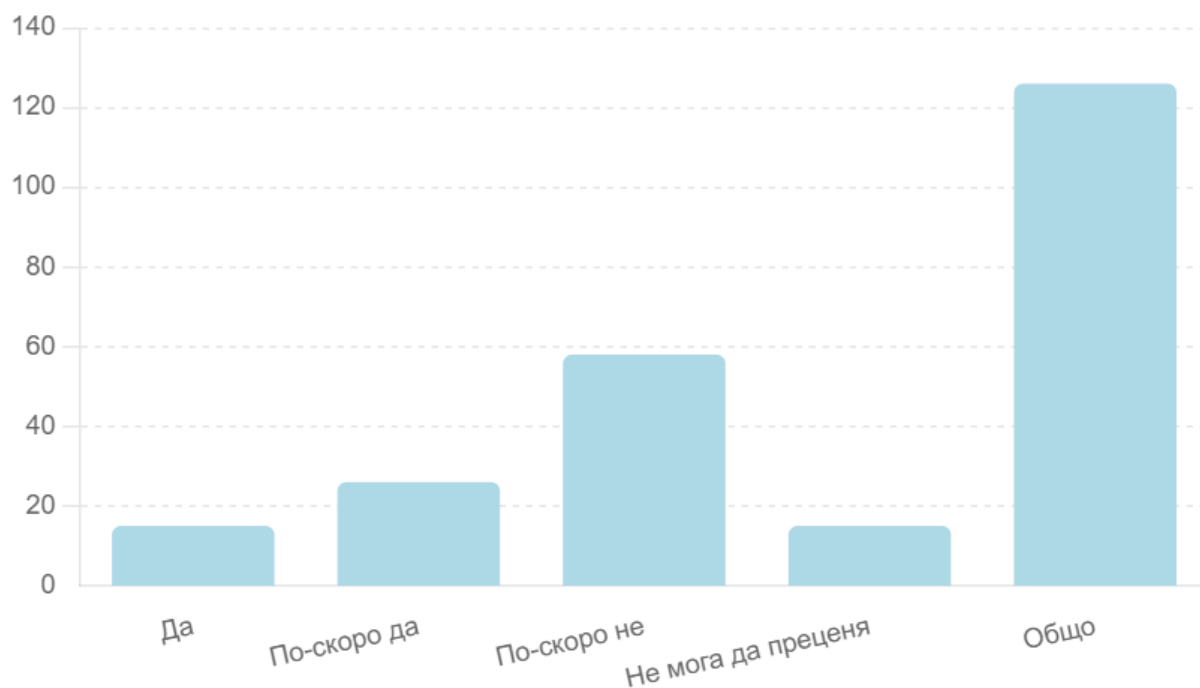
Не мога да преценя."

РИСК ТОРМОЗ

Таблица 15

Висок риск тормоз					
		Честота	Процент	Валиден %	Кумулативен %
Valid	Да	15	11.9	11.9	11.9
	По-скоро да	26	20.6	20.6	32.5
	По-скоро не	58	46.0	46.0	78.6

	Не мога да преценя	15	11.9	11.9	90.5
	Да	12	9.5	9.5	100.0
	Общо	126	100.0	100.0	

Фигура 10

РИСК ОТ ТОРМОЗ

Считането, че рискът от тормоз в мултикултурна среда е висок (32.5%), подчертава необходимостта от ефективни стратегии за превенция на тормоза и насърчаване на уважително поведение в училищата.

Таблица 16

Удовлетворени ли сте					
		Честота	Процент	Валиден %	Кумулативен %
Valid	Да	30	23.8	23.8	23.8

	По-скоро да	46	36.5	36.5	60.3
	По-скоро не	18	14.3	14.3	74.6
	Не мога да преценя	5	4.0	4.0	78.6
	Да	27	21.4	21.4	100.0
	Общо	126	100.0	100.0	

Фактът, че само 60% от учителите са удовлетворени от работата си в мултикултурна среда, показва, че все още има значителни предизвикателства и пространство за подобрене в тази област.

ИЗВОДИ

- Данните от анализа сочат, че учителската професия е феминизирана. За да навлязат повече представители на силния пол в образователната среда, е необходимо стимулиране чрез увеличаване на трудовото възнаграждение.
- Средната възраст на педагогическите кадри не е променена в сравнение с предходни години, налице е застаряване. За да се задържат трайно млади специалисти в системата на образованието е необходимо спешно покачване на рейтинга на професията, намаляване на бумажината и даване на възможност за вертикално и хоризонтално израстване.
- Липсващото във висок процент межкултурно разбиране и осведоменост в анкетата в училищата може да се подобри чрез висока организация и ефективност на клубовете по интереси. А за това са необходими достатъчно ресурси и ефективен мениджмънт.
- Задълбочаващите се дискриминативни нагласи, ксенофобия и агресия в училищата с мултиетническа среда се дължат на разпространението на езика на омразата. Той трайно присъства в класната стая в резултат на ползваните информационни и комуникационни технологии. Борбата с този феномен е успешна не с абдикацията на родителите за ролята на интернетa, а напротив, и също така с достатъчно обучение на учениците в училище в социални умения и емоционална интелигентност. Не малка част от родителите в опита си да създадат безопасна среда за своите деца ги отписват от училища с мултиетнически състав, което води до маргинализация на техни съученици от уязвимите групи.

- Учебните програми към момента не са ориентирани в достатъчна степен към представителите на различната културна принадлежност, а към мнозинството. Те не подпомагат за придобиването на представа за понятията „култура“ и идеологии, обвързани с други културни модели.
- Учителите в мултикултурния клас са изправени пред трудността да обучават и възпитават ученици, които в ранното си детство са пребивавали в езиковата среда на своята общност и впоследствие са започнали да общуват с носителите на официалния език. Едновременното възприемане на бинарния културен модел на поведение ги води много често до обучителни трудности. Наблюдават се интерференции, с които педагозите трябва да се справят, за да няма възпрепятстване при усвояването на материала.
- В ЗПУО се забранява образователната сегрегация в етнически смесените училища, но процесът може да се регулира чрез финансови помощи към общините за изпълнение на десеграционните политики, промяна в Стандарта за гражданско, екологично и интеркултурно образование, както и по-широкото участие на НПО, работещи с родители, с цел улесняване дейността на педагозите в мултикултурните класове. По-конкретно данните от анализа сочат, че организирането на извънкласни и извънучилищни дейности с участие на ученици с различна културна идентичност ще повлияят добре в процеса на опознаване и сближаване.
- Не на последно място стои и анализът на данните, сочещи по-малък процент от педагогически специалисти, които нямат нужните компетентности за работа в мултикултурна среда. Ето защо трябва да се изтъква и важността на продължаващото професионалното развитие на персонала в областта на интеркултурното образование, но също така и необходимостта от обучителна програма по интегралната дисциплина „Етнопедагогика“.

ПРЕПОРЪКИ

Въз основа на анализа на резултатите от изследването може да се заключи, че съвременното образование изисква динамичен и многостранен подход, който отчита разнообразните културни, социални и индивидуални потребности на учениците. Ефективното

образование в мултикултурна среда претендира не само за подходящи технологии на работа, но и развитие на интеркултурната компетентност сред учителите, както и за развитие на чувствителност към преодоляването на сегрегацията в българските образователни институции. Необходимо е ползването на набор от подходящи инструменти за успешен мениджмънт на мултикултурно училище. Това предполага ангажимент за непрекъснато образование и професионално развитие, както и адаптивност към променящите се образователни и социални условия. В крайна сметка подобряването на образователните практики и политики ще допринесе за създаването на по-справедлива, приобщаваща и ефективна образователна среда за всички участници. Областта на обобщаване на изводите от изследването обхваща няколко важни аспекта, които заслужават внимание. Един такъв аспект е мултикултурното образование, което включва разпознаване и адресиране на различните образователни подходи и стратегии, използвани от учителите в мултикултурна среда. Това подчертава значението на гъвкавостта и адаптивността в образователния процес. От решаващо значение е да се разберат и прилагат индивидуализирани подходи, които отчитат различните културни и социални нужди на учениците, за да се създаде приобщаваща и подкрепяща училищна среда. Съществуват обаче многобройни предизвикателства, на които трябва да се обърне внимание. Ранното отпадане от училище например се причинява от различни фактори като липса на мотивация, езикови бариери и социално-икономически проблеми. За ефективно предотвратяване и намеса в такива случаи образователните институции трябва да приемат цялостни и многостранни стратегии. Тези стратегии не трябва да се фокусират само върху подобряването на учебния процес, но също така да вземат предвид външните фактори, които влияят върху участието и постиженията на учениците. Друг важен аспект, който трябва да се вземе под внимание, е комуникацията и културната чувствителност. Изследването разкрива комуникационни проблеми и форми на неприемане в училищна среда, като подчертава необходимостта от обучение и инициативи, насочени към повишаване на интеркултурната компетентност и комуникативните умения на учителите. Развиването на такива умения е от решаващо значение за подобряване на взаимодействията между ученици и учители от различен културен произход и това до голяма степен зависи от професионалното развитие и обучение на преподавателския състав. Положителното отношение на педагозите към квалификационните семинари, както е показано в изследването, подчертава значението на непрекъснатото професионално усъвършенстване. Кариерното развитие на педагозите играе ключова роля в адаптирането към развиващите се нужди на учениците и

образователните стандарти и данните от изследването силно подкрепят тази тенденция. Географските различия също играят важна роля и предполагат необходимостта от насърчаване на децентрализацията.

Предизвикателствата и подходите в образованието варират в зависимост от местоположението, което изисква специфични стратегии, съобразени с местните условия и нужди. Важно е да се разработят политики и практики, които вземат предвид тези различия, за да се гарантира устойчивостта и ефективността на образователните системи. Друг важен извод от изследването се отнася до междуетническите отношения. Учителите, които разбират и уважават различните културни традиции и практики, допринасят за създаването на уважителна и приобщаваща образователна среда. Поддържането и насърчаването на такива взаимоотношения е от съществено значение за утвърждаването на толерантно и отворено общество.

БИБЛИОГРАФИЯ

Андреева, Г. Социална психология, Москва, 1980, с.110 [Andreeva, G. Sotsialnaya psihologia, Moskva, 1980, s.110]

Бергер, Е., Фукс Хилдегард. Комуникация, обучение, презентация. София: Просвета, с. 9. [Berger, E., Fuks Hildegard. Komunikatsia, obuchenie, prezentatsia. Sofia: Prosveta, s. 9.]

Бокова, И., В. Ганева-Райчева. Културното разнообразие на България. Пловдив: Летера, 2012, с. 178. [Bokova, I., V. Ganeva-Raycheva. Kulturnoto raznoobrazie na Bulgaria. Plovdiv: Letera, 2012, s. 178.]

Георгиева, С., Д. Георгиев. Преодоляване на предразсъдъците, свързани с различията чрез промяна на стереотипите свързани с дискриминацията. – В: „Многообразие без граници“, Шумен, 2008, стр. 234-243, ISBN 978-954-775-8. [Georgieva, S., D. Georgiev, Preodolyavane na predrasadsite, svarzani s razlichiyata chrez promyana na stereotipite svarzani s diskriminatsiyata. – V: „Mnogoobrazie bez granitsi“, Shumen, 2008, str. 234-243, ISBN 978-954-775-8.]

Димитров, Иван. Етнокултурна среда и психосоциално развитие. София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2010, с. 122. [Dimitrov, Ivan. Etnokulturna sreda i psihosotsialno razvitie. Sofia: UI „Sv. Kl. Ohridski“, 2010, s. 122.]

Ефимова, А. Двойственият език в медиите. Езикът на политическата коректност vs езика на омразата. София: Просвета, 2016, с. 206. [Eftimova, A. Dvoystveniyat ezik v mediite. Ezikat na politicheskata korektnost vs ezika na omrazata. Sofia: Prosveta, 2016, s. 206.]

Живков, Т. Етнокултурно единство и фолклор. София: Издателство „Наука и изкуство“, 1987. [Zhivkov, T. Etnokulturno edinstvo i folklor. Sofia: Izdatelstvo „Nauka i izkustvo“, 1987.]

Калоянова, Н., Д. Циркова. Интеграция на деца от етнически малцинства в образователната система, Издателство: Център за образователни програми и социални инициативи, 2014. [Kaloyanova, N., D. Tsirkova. Integratsia na detsa ot etnicheski maltsinstva v obrazovatelната sistema, Izdatelstvo: Tsentar za obrazovatelni programi i sotsialni initsiatiivi, 2014.]

Колектив, Етнически конфликти, малцинства и новата европейска идентичност. София: Фондация „Европартньори 2007“, 2005. [Kolektiv, Etnicheski konflikti, maltsinstva i novata evropeyska identichnost. Sofia: Fondatsia „Evropartnyori 2007“, 2005.]

Легкоступ, М. Обучението по религия диалог и инклузия. В. Търново: ИК „Фабер“, 2012. [Legkostup, M. Obuchenieto po religia dialog i inkluzia. V. Tarnovo: IK „Faber“, 2012.]

Линдси, Бринк. Глобалният капитализъм. София: Дамян Яков, 2006, с. 22 [Lindsi, Brink. Globalniyat kapitalizam. Sofia: Damyan Yakov, 2006, s. 22]

Нунев, Й. Интеграция на ромската общност и аспекти в образователната сегрегация на ромските деца. – В: Педагогика, 2009, XIX (7-8), с. 111, Print ISSN 0861-3982 [Nunev, Y. Integratsia na romskata

obshtnost i aspekti v obrazovatelната segregatsia na romskite detsa. – V: Pedagogika, 2009, XIX (7-8), с. 111, Print ISSN 0861-3982]

Образование и технологии, Иновации в обучението и познавателното развитие, сп. бр. 2/2011 [Obrazovanie i tehnologii, Inovatsii v obuchenieto i poznavatelното razvitie, sp. br. 2/2011]

Петкова, Д. Културни идентичности в интеркултурен диалог. В. Търново: Фабер, 2013, с.131 [Petkova, D. Kulturni identichnosti v interkulturen dialog. V. Tarnovo: Faber, 2013, s.131]

Руменчев, В. Невербалната комуникация в ораторското изкуство. София, 1988, с. 33 [Rumenchev, V. Neverbalната komunikatsia v oratorskoto izkustvo. Sofia, 1988, s. 33]

Стоицова, Т. Живеем с другите. София, 1998, с. 192 [Stoitsova, T. Zhiveem s drugite. Sofia, 1998, s. 192]

Тоцева, Я., Й., Нунев. Педагогически взаимодействия в мултикултурна среда. В. Търново: Фабер, 2019, с. 242. [Totseva, Ya., Y., Nunev. Pedagogicheski vzaimodeystvia v multikulturna sreda. V. Tarnovo: Faber, 2019, s. 242.]

Фройд, Зигмунд. Ерос и култура. – Плевен: Евразия Абагар, 1991. [Froyd, Zigmund. Eros i kultura. – Pleven: Evrazia Abagar, 1991.]

Чавдарова- Костова, С. Приобщаващо образование. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2019, 153. [Chavdarova- Kostova, S. Priobshtavashto obrazovanie. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 2019, 153.]

Argyle, M. Bodily communication, L., 1978, p. 5

Duncan, S. Nonverbal communication — Psychological Bulletin, 1969, 72(2)

<https://media-journal.info/?p=item&aid=23319>

https://www.ivanpivanov.com/uploads/sources/84_Obrazovaniето-multi-ili-Inter.pdf

Kerr, V. (1988) Counseling the Culturally Different Students. In: Perspectives in Multicultural Education. Ed. by W. Sims and B. Bass de Martines. University Press of America, p.113

Cultural Perceptions in Bulgarian Educational Institutions: Primary and Secondary Schools

Deana Atanasova

Faculty of Journalism and Mass Communication
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Abstract. The perception of the ethnic minorities in Bulgaria is generally negative. The reasons for this are found in insufficient awareness and the impact of the media discourse.

There is a critical public need to discuss the topic of the multicultural classroom and a growing need to explore the issue of pedagogical multicultural attitudes and cross-cultural competence.

The research analyses results from an own empirical study on the topic conducted in 2023 in several cities in the country in primary and secondary schools.

Keywords: ethnicity, otherness, multi-cultural class, intercultural competence, communication, intolerance, stereotypes.